

РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОСТВОЄННОГО ВІДРОДЖЕННЯ

*Корінь М.В., д.е.н., професор,
Бойко К.А., здобувач вищої освіти (УкрДУЗТ)*

У статті досліджено вплив пандемії COVID-19 та повноцінного воєнного вторгнення в Україну на сферу туристичної індустрії країни. Проаналізовано світові тенденції розвитку туристичної галузі в постковідний період. Встановлено, що відновленню сталої динаміки зростання туристичної галузі в країні в поствоєнний період сприятиме становлення такого напрямку туристичної діяльності, як воєнний туризм. Відповідно до цього сформовано ключові положення Національної концепції становлення воєнного туризму в Україні, що визначає мету, об'єкти та прогресивні інструменти підтримки розвитку воєнного туризму в поствоєнний період.

Ключові слова: індустрія туризму, воєнний туризм, концепція, інструменти підтримки, тенденції.

DEVELOPMENT OF THE TOURIST INDUSTRY OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF CONTINUOUS REVIVAL

*Korin M., D. Sc. Econ., professor,
Boiko K. (USURT)*

The article examines the impact of the COVID-19 pandemic and a full-scale military invasion of Ukraine on the country's tourism industry. It was determined that the war stopped the country's tourism industry, not only curtailing tourist activity, but also causing significant losses to the state. In the conditions of the existence of a constant threat of missile attacks in Ukraine, there is a complete stop to such areas of tourist activity as business and inbound tourism. Internal tourism is a form of forced local travel, carried out by internally displaced persons in the majority in order to find a safe place to stay. Business tourism is realized exclusively at the expense of visits to the country by international partners in order to support our state in conditions of military operations. Global trends in the development of the tourism industry in the post-war period are analyzed. It was determined that the domestic tourism industry in the conditions of war and lack of air traffic is forced to adapt to the challenges of the operating environment. There is a certain revitalization of tourist activity in conditionally safe regions and an increase in tourists' interest in the objects of the country's military and historical heritage. It has been established that the restoration of the sustainable dynamics of the growth of the tourism industry in the country in the post-war period will be facilitated by the formation of such a direction of tourist activity as military tourism. In accordance with this, the key provisions of the National concept of the formation of military tourism in Ukraine were formed, which defines the purpose, objects and progressive tools for supporting the development of military tourism in the post-war period. It is argued that the implementation of this concept will not only contribute to the growth of international tourists' interest in military locations, increase the tourist flow to the country, and will ensure the promotion of the tourist image of Ukraine in the world and the improvement of the national tourist brand, patriotic education and support of the morale of Ukrainians in the period of post-war revival.

Keywords: tourism industry, military tourism, concept, support tools, trends.

Постановка проблеми. Індустрія туризму в Україні наразі переживає найскладніший період власного розвитку. Пандемія COVID-19 та повноцінне воєнне вторгнення в Україну занурили вітчизняну туристичну галузь у стан депресії, ключовими ознаками якої стало різке зниження туристичної активності, банкрутство сотень туристичних компаній та численні руйнування об'єктів історико-культурної спадщини, пам'яток природи та інфраструктури відпочинку. Попри масштабність потрясінь в період поствоєнного відродження перед індустрією туризму відкриваються величезні перспективи для підвищення рівня туристичної привабливості країни за рахунок зростання інтересу міжнародної спільноти до наслідків російсько-української війни. Це, в свою чергу, актуалізує потребу в становленні воєнного туризму в Україні, як ключового напрямку інтенсифікації туристичної діяльності в поствоєнний період.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблематика розвитку туристичної галузі постійно перебуває у центрі уваги вчених-науковців. Пошуку прогресивного інструментарію стимулювання розвитку туризму в Україні присвятили свої дослідження такі вчені, як Бордун О., Владімір О., Горбаль Н.І., Григорчук Д.В., Дудкін П., Дудкіна О., Зарубіна А., Когут У.І., Костинець Ю.В., Костинець В.В., Монастирський В., Токмакова І.В., Шевченко О.О., Шевчук В., Шерстюк Р. та інші. [1-7]. Попри це, трансформація середовища функціонування індустрії туризму та її стагнація в результаті впливу пандемії COVID-19 і розгортання воєнної агресії проти України вимагають пошуку адекватних реаліям функціонування напрямів активізації туристичної діяльності.

Метою статті є дослідження тенденцій розвитку індустрії туризму в

світі та Україні і розкриття основних положень концепції становлення воєнного туризму в Україні.

Виклад основного матеріалу. Сфера туристичних послуг останні роки десяти розвивалася найбільш динамічно. Прагнення людей отримати нові враження та їх намагання пізнати таємниці найвіддаленіших куточків землі стали ключовим драйвером рекордного зростання рівня попиту на туристичні послуги. Аналітичні дослідження Світової туристичної організації вказують на пікове зростання індустрії туризму у 2018 році, в якому зафіксовано найбільшу кількість міжнародних туристичних подорожей. На жаль, пандемія COVID-19 не тільки загальмувала темпи зростання індустрії туризму, а й занурила галузь у стан кризи. Як свідчать результати аналізу, проведеного Всесвітньою радою з туризму і подорожей (WTTC) спільно із Oxford Economics внесок туристичної галузі у глобальний ВВП протягом 2019-2020 років зменшився вдвічі: з 9,2 млрд. дол. у 2019 році до 4,5 млрд. дол. у 2020 році [8]. Скасування туристичних подорожей на фоні закриття міжнародних кордонів через масштабне поширення пандемії коронавірусу призвело до масового банкрутства туристичних компаній і ліквідації близько 62 млн. робочих місць, тоді як в до карантинний період індустріє туризму забезпечувалося майже 334 млн. робочих місць.

Вітчизняна туристична галузь й досі не оговталася від «шокових» наслідків пандемії COVID-19 до яких додалася ще й воєнна агресія з численними руйнування історико-культурної спадщини України. Лише за рік війни, як свідчать результати звіту ЮНЕСКО, збитки завдані культурній спадщині країни в результаті ракетних ударів та окупації територій сягнули 2,6 млрд. дол. Зокрема майже 1,7 млрд. дол. сягнули збитки, завдані об'єктам

культурних та історичних цінностей, 650 млн. дол. – об'єктам туризму, 143 млн. дол. - сховищам культури та рухомим культурним цінностям, 150 млн. дол – закладам культури та креативної індустрії [9]. Діями агресора зруйновано значну кількість пам'яток релігії, культури та туризму, які становлять національну культурну спадщину України. Це і Свято-Успенська Святогірська лавра, і музей Григорія Сковороди, і Миколаївський міський палац культури «Корабельний», Маріупольський драматичний театр,

Харківський національний академічний театр опери та балету імені Миколи Лисенка, Музей старожитностей у Чернігові, Харківський будинок «Слово» та багато культурних цінностей нашої країни. Згідно «Звіту про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії проти України» за рік від початку повномасштабного вторгнення руйнувань та різного ступеня пошкоджень зазнали більше 1800 об'єктів культури, 348 релігійних споруд, 343 об'єкти спорту, 164 — туризму (таблиця 1) [10].

Таблиця 1

Розмір прямих втрат сфери культури, спорту та туризму України внаслідок воєнних дій агресора в період за лютий 2022-лютий 2023 роки [10]

	Повністю зруйновано		Пошкоджено	
	Кількість об'єктів, од.	Розмір втрат, млрд. дол.	Кількість об'єктів, од.	Розмір втрат, млрд. дол.
Релігійні установи	58	0,1	290	0
Об'єкти спорту	59	0,2	284	0,3
Об'єкти культури	214	1	1586	0,4
Об'єкти туристичної інфраструктури	50	0	114	0,1

В умовах існування постійної загрози ракетних атак в Україні має місце повна зупинка таких напрямів туристичної діяльності, як діловий та в'їзний туризм. Внутрішній туризм носить характер вимушених локальних подорожей, що здійснюються внутрішньо переміщеними

особами в більшості для пошуку безпечного місця перебування. Діловий туризм реалізується виключно за рахунок відвідувань країни міжнародних партнерів задля підтримки нашої держави в умовах воєнних дій.

Рис. 1. Динаміка в'їзних та виїзних туристичних потоків протягом 2011-2022 років [11-12]

Фактично війна на 90 % зупинила туристичну галузь країни, завдавши цим і суттєвих збитків державі. Згорання туристичного бізнесу призвело до зменшення кількості платників податків і, як результат, у 2022 році туристичною галуззю сплачено до державного бюджету 1551,182 млрд. грн, що менше «ковідного» 2021 року на 31 % [13].

Варто зазначити, що туристична галузь навіть попри війну намагається вистояти і трансформуватися відповідно до викликів середовища її функціонування. Зрозуміло, що очікування щодо інтенсифікації туристичних потоків поки триває війна є марними. Однак, період поствоєнного відновлення України сформує величезні можливості для відродження індустрії туризму в країні. Аби в найближчому майбутньому бути конкурентоспроможним наразі ключову увагу туристичні компанії мають зосередити на трансформації власної діяльності відповідно до викликів та трендів розвитку туристичної діяльності в світі.

Постковідний період розвитку світового туризму ознаменувався поширенням таких тенденцій. Під впливом зростання мобільності робочої сили та розвитку фрілансу відбулося поширення такого напрямку туристичної діяльності, як суміщення туристичних послуг з діловими поїздками – bleisure. Як свідчать результати досліджень туристичною послугою у форматі bleisure вже сьогодні користується більше третини клієнтів у світі.

Не менш активно розвивається і такий напрям туристичної діяльності, як workation, що для сучасного туриста означає відпочинок від звичайного місця роботи і поєднання його з роботою. Особливо популярним цей напрям став серед онлайн працівників та фрілансерів, для яких подорожі є способом життя під час роботи.

Намагання людей уникати громадських скупчень під час глобальної пандемії стало поштовхом для підвищення інтересу туристів до соло-туризму, як подорожі «сам на сам». Такий вид туристичних подорожей дозволяє побути наодинці та покращити психоемоційний стан людини, зустріти нові знайомства і відкрити нові місця та локації. Як свідчать статистичні дані, інтерес туристів до соло-турів постійно збільшується: за 2 роки (період 2015-2017 роки) попит на соло-туристичні подорожі збільшився більш ніж на 40 %. Зростання емоційної напруги в суспільстві та пошук ефективних шляхів покращення власного здоров'я стали поштовхом до поширення Wellness – туризму, як пакету туристичних послуг, що поєднує відпочинок, ознайомлення з культурними цінностями та оздоровлення. Складовою цього напрямку туристичного обслуговування є як безпосередньо фізичне оздоровлення з метою профілактики захворюваності, так і духовне та соціальне збагачення за рахунок збільшення позитивних емоцій та розширення багажу соціокультурних знань [14].

Covid-19 ще більше привернув увагу людей до проблеми негативного впливу подорожей на глобальне довкілля та сприяв подальшому зростанню інтересу туристів до екотурів. Підвищена цікавість до природних екосистем та прагнення помилуватися навколишніми краєвидами сприяли формуванню спеціалізованих екотуристичних маршрутів, що пролягають територією заповідних природних зон. Така подорож заповідною місцевістю дозволяє не тільки проявити турботу про збереження природного ландшафту, а й сприяє розвитку соціально-активної особистості, що турбується про середовище свого існування [7]. Вже сьогодні більше 50 % туристів зацікавлені у дослідженні природи та заняттях відповідними видами діяльності, зокрема пішим

туризмом, їздою на велосипеді та каякінгом. Неабияким попитом користується відпочинок високо в горах, на березі річки чи моря, віддаленій сільській місцевості. Зберігається інтерес туристів і до одноденних міні турів (Staucation) для вивчення місцевих визначних пам'яток і заходів. В намаганні втекти від шуму мегаполісу туристи обирають історичні, ландшафтні, архітектурні, гастрономічні, експериментальні та фестивальні напрями туристичних подорожей.

Науково-технічний прогрес та розвиток цифрових технологій дали імпульс для небувалого розвитку веб-туризму. Подорожі у віртуальному просторі дають можливість туристу знайомити з туристичними об'єктами в режимі реального часу, відчуваючи особисту присутність та досить часто отримуючи більше повної інформації про нього. Цифрові інструменти моделювання такі, як 3d-панорами, дозволяють туристам не залишатися пасивним спостерігачем, а змушують активно залучатися до процесу пізнання культурно-історичної спадщини. Окрім цього, такий напрям туристичної діяльності значно розширює доступ до культурних цінностей для людей з обмеженими фізичними і фінансовими можливостями та дозволяє уникнути фізичних труднощів та ризиків нещасних випадків під час подорожі [14].

Зміна суспільних вподобань і цінності, їх переорієнтація на безпеку, екологічність та гнучкість, призвала до трансформації вимог туристів до туристичного обслуговування, змушуючи туристичні компанії автоматизувати процеси, персоніфікувати послуги та активно розвивати інтеграційні зв'язки [15].

Вітчизняна туристична галузь в умовах війни та відсутності авіаційного сполучення змушена адаптуватися до викликів середовища функціонування. Сьогодні після тривалої «паузи»

спостерігається незначне пожвавлення туристичної активності в середині країни. Свій інтерес більшість із туристів проявляють до локацій умовно-безпечних регіонів таких, як Львів, Прикарпаття, Закарпаття. Великої популярності набувають тури об'єктів, пов'язаних з нинішньою війною та меморіалами. Попри загрозу воєнних атак вітчизняні туристи не тільки цікавляться уламками знищеної техніки та масовими похованнями жертв цієї нищівної війни, а й проявляють бажання віддати шану всім тим, хто віддав своє життя за Батьківщину чи став жертвою агресії. Вже сьогодні туристи активно відвідують оборонні споруди, поля битв, вистави решток техніки та зброї на Київщині та Чернігівщині. В майбутньому після довгоочікуваної, вистражданої перемоги та відновлення територіальної цілісності нашої держави такими пам'ятками воєнно-історичної спадщини, що викликать інтерес і у туристів інших країн, стануть: Донецький аеропорт та металургійний комбінат «Азовсталь», інфраструктуру якого так відважно обороняли бійці полку «Азов», місця масових поховань в Ізюмі, Гостомелі, Маріуполі, Бучі та інших містах і селах України, а також культурно-історичні пам'ятки міст-героїв, що піддавалися воєнно-терористичним атакам країни-злочинця і вистояли у боротьбі з нею [16].

Грунтуючись на визначеному вище, в найближчому майбутньому, після Перемоги, саме воєнно-історичний туризм стане ключовим напрямом, що сприятиме відродженню туристичної галузі та ще більше приверне увагу міжнародних туристів до воєнно-історичних та культурних цінностей України. Це вимагає вже сьогодні формування Національної концепції становлення воєнного туризму в Україні, що визначала б прогресивні інструменти стимулювання туристичної активності в поствоєнний період (рисунки 2).

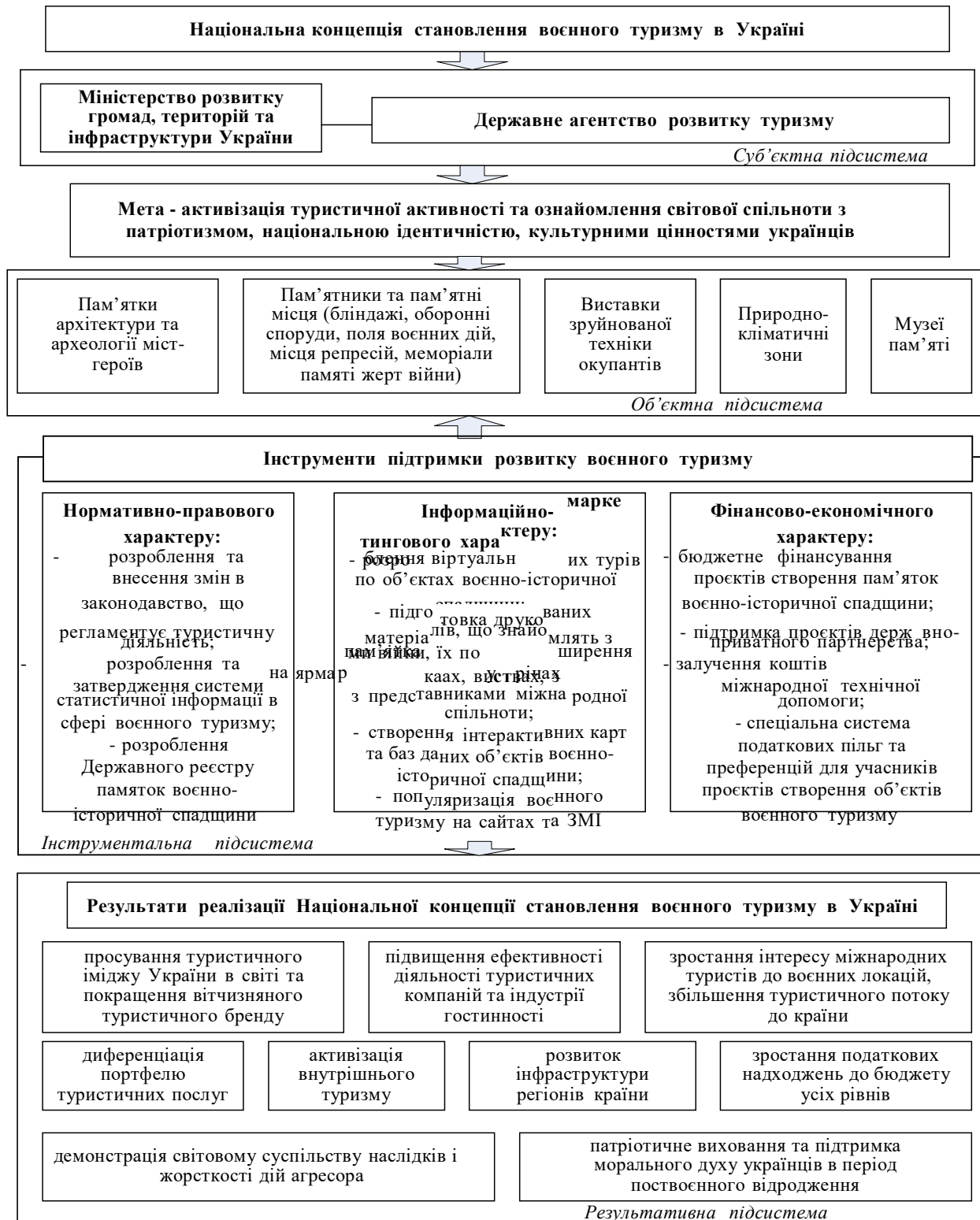

Рис. 2. Основні положення Національної концепції становлення воєнного туризму в Україні (розробка авторів)

Метою Національної концепції становлення воєнного туризму в Україні стане активізація туристичної активності та ознайомлення світової спільноти з патріотизмом, національною ідентичністю, культурними цінностями українців. Задля підвищення інтересу туристів до об'єктів воєнно-історичної спадщини України важливим є формування сприятливого туристичного середовища шляхом застосування інструментів нормативно-правового, інформаційно-маркетингового та фінансово-економічного характеру. Зокрема, в сфері нормативно-правового регулювання необхідно забезпечити розроблення та внесення змін в законодавство, що регламентує туристичну діяльність; розроблення та затвердження системи статистичної інформації в сфері воєнного туризму; розроблення Державного реєстру пам'яток воєнно-історичної спадщини. Доцільно реалізовувати й такі інструменти інформаційно-маркетингової підтримки воєнного туризму в країні, як розроблення віртуальних турів по об'єктах воєнно-історичної спадщини; підготовка друкованих матеріалів, що знайомлять з пам'ятками війни, їх поширення на ярмарках, виставах, зустрічах з представниками міжнародної спільноти; створення інтерактивних карт та баз даних об'єктів воєнно-історичної спадщини; популяризація воєнного туризму на сайтах та ЗМІ.

Необхідним є і фінансово-економічне стимулювання процесів становлення воєнного туризму в Україні, що мало б передбачати бюджетне фінансування проєктів створення пам'яток воєнно-історичної спадщини; підтримку проєктів державно-приватного партнерства; залучення коштів міжнародної технічної допомоги; впровадження спеціальної системи податкових пільг та преференцій для учасників проєктів створення об'єктів воєнного туризму тощо.

Узагальнюючи варто зазначити, що створення та розвиток воєнного туризму в Україні стане важливим кроком для відродження туристичної діяльності в країні та сприятиме одночасно:

- підвищенню ефективності діяльності туристичних компаній та індустрії гостинності;
- зростанню інтересу міжнародних туристів до воєнних локацій, збільшенню туристичного потоку до країни;
- просуванню туристичного іміджу України в світі та покращенню вітчизняного туристичного бренду;
- диференціації портфелю туристичних послуг;
- активізації внутрішнього туризму;
- розвитку інфраструктури регіонів країни та зростанню податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів;
- демонстрації світовому суспільству наслідків і жорсткості дій агресора;
- патріотичному вихованню та підтримці морального духу українців в період поствоєнного відродження тощо.

Висновок. Таким чином, перемога України у війні з агресором та період поствоєнного відродження створює величезні перспективи для відновлення туристичної індустрії країни. Відновленню сталої динаміки зростання туристичної галузі в країні в поствоєнний період сприятиме становлення такого напрямку туристичної діяльності, як воєнний туризм. Відповідно до цього сформовано ключові положення Національної концепції становлення воєнного туризму в Україні, що визначає мету, об'єкти та прогресивні інструменти підтримки розвитку воєнного туризму в поствоєнний період.

**СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ
ЛІТЕРАТУРИ**

1. Бордун О., Шевчук В., Монастирський В., Лучка О. Втрати та напрями порятунку туристичного бізнесу України в умовах війни. *Вісник Львівського університету. Серія економічна*. 2022. Вип. 62. С. 178–196.
2. Горбаль Н.І., Когут У.І., Лілянова А.В. Розвиток туристичної галузі України в умовах євроінтеграції. *Бізнесінформ*. 2018. №4. С. 139-145.
3. Григорчук Д.В. Управління сталим розвитком туристичної індустрії України. *Актуальні проблеми економіки*. 2023. №3 (261). С. 58-66.
4. Зарубіна А., Сіра Е., Демчук Л. Особливості туризму в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 41. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1543> (дата звернення: 02.06.2023).
5. Костинець Ю.В., Костинець В.В., Шевченко О.О. Розвиток туризму України в умовах війни. *Актуальні проблеми економіки*. 2023. №3(261). С. 51-57.
6. Токмакова І.В., Корінь М.В., Гріневич Ю.П. Формування екологічної стратегії підприємств туристичної індустрії. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2023. № 81-82. С. 200-209.
7. Шерстюк Р., Владімір О., Дудкін П., Дудкіна О. Вплив пандемії COVID-19 на розвиток туризму в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2021. № 2(25). С. 641-652.
8. За минулий рік частка туризму в світовій економіці знизилася вдвічі – звіт WTTC. *Укрінформ: веб-сайт*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/3235297-za-minulij-rik-castka-turizmu-v-svitovij-ekonomici-znizilasa-vdvici-zvit-wttc.html> (дата звернення: 23.09.2023).
9. Горлач П. Вторгнення Росії завдало шкоди українській спадщині та культурі на \$2,6 млрд – ЮНЕСКО. *Суспільне: веб-сайт*. URL: <https://suspilne.media/436335-vtorgnenna-rosii-zavdalo-skodi-ukrainskij-spadsini-ta-kulturi-na-26-mlrd-unesko/> (дата звернення: 24.09.2023).
10. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України за рік від початку повномасштабного вторгнення. *kse.ua: веб-сайт*. URL: https://kse.ua/wpcontent/uploads/2023/03/UKR_Feb23_FINAL_Damages-Report.pdf (дата звернення: 25.09.2023).
11. Статистична інформація. *Державна служба статистики України : веб-сайт*. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 06.10.2023).
12. Національна система туристичної статистики. *Національна туристична організація України: веб-сайт*. URL: https://nto.ua/nsts_analytics_ua.html?locale=en. (дата звернення: 06.10. 2023).
13. Податки від туристичної галузі за 2022 рік. *Державне агентство розвитку туризму: веб-сайт*. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/u-2022-rocinadhodzhennya-do-derzhbyudzheta-vidturistichnoyi-galuzi-skorotilisya-mayzhe-na-31> (дата звернення: 06.10. 2023).
14. Чаркіна Т.Ю., Зайцева В.М., Пікуліна О.В., Реукова А.О. Сучасні тренди розвитку та нові напрями туристичної індустрії. *Агросвіт*. 2022. № 3. С. 49–56.
15. Дикань В.Л. Особенности поведения потребителей в условиях «экономики счастья». *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2017. № 60. С. 11-17.
16. Туристична галузь під час війни: сучасний стан та перспективи. *Ми-Україна : веб-сайт*. URL: <https://weukraine.tv/turystychna-galuz-pidchas-vijny-suchasnyj-stand-ta-perspektyvy/> (дата звернення: 06.10. 2023).

REFERENCES

1. Bordun O., Shevchuk V., Monastyr's'kyu V., Luchka O. (2022). Vraty ta napryamy poryatunku turystychnoho biznesu Ukrainy v umovakh viyny [Losses and ways of saving the tourism business of Ukraine in the conditions of war]. *Visnyk L'vivs'koho universytetu. Seriya ekonomichna*. Vol. 62. pp. 178–196.
2. Horbal' N.I., Kohut U.I., Lilyanova A.V. (2018). Rozvytok turystychnoyi haluzi Ukrainy v umovakh yevrointehratsiyi [Development of the tourist industry of Ukraine in the conditions of European integration]. *Biznesinform*. № 4. pp. 139-145.
3. Hryhorchuk D.V. (2023). Upravlinnya stalym rozvytkom turystychnoyi industriyi Ukrainy [Management of sustainable development of the tourist industry of Ukraine]. *Actual problems of the economy*. № 3 (261). pp. 58-66.
4. Zarubina A., Sira E., Demchuk L. (2022). Osoblyvosti turyzmu v umovakh voyennoho stanu [Peculiarities of tourism under martial law]. *Economy and society*. Vol. 41. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1543> (data zvernennya: 02.06.2023).
5. Kostynets' YU.V., Kostynets' V.V., Shevchenko O.O. (2023). Rozvytok turyzmu Ukrainy v umovakh viyny [Development of tourism in Ukraine in the conditions of war]. *Actual problems of the economy*. № 3(261). pp. 51-57.
6. Tokmakova I.V., Korin' M.V., Hrinevych YU.P. (2023). Formuvannya ekolohichnoyi stratehii pidpnyemstv turystychnoyi industriyi [Formation of environmental strategy of tourism industry enterprises]. *Bulletin of Economics of Transport and Industry*. № 81-82. pp. 200-209.
7. Sherstyuk R., Vladimir O., Dudkin P., Dudkina O. (2021). Vplyv pandemiyi COVID-19 na rozvytok turyzmu v Ukraini: problemy ta shlyakhy yikh vyrishennya [Impact of the COVID-19 pandemic on the development of tourism in Ukraine: problems and ways to solve them]. *Sotsial'no-ekonomichni problemy i derzhava*. № 2(25). pp. 641-652.
8. Za mynulyy rik chastka turyzmu v svitoviy ekonomitsi znyzylasya vdvichi – zvit WTTC. *Ukrinform: web-site*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/3235297-za-minulij-rik-castka-turyzmu-v-svitovij-ekonomici-znizilasya-vidvichi-zvit-wttc.html> (last accessed: 23.09.2023).
9. Horlach P. Vtorhnennya Rosiyi zavdalo shkody ukrayins'kiy spadshchyni ta kul'turi na \$2,6 mlrd – YUNESKO. *Suspil'ne: web-site*. URL: <https://suspilne.media/436335-vtorgnenna-rosii-zavdalo-skodi-ukrainskij-spadsini-ta-kulturi-na-26-mlrd-unesko/> (last accessed: 24.09.2023).
10. Zvit pro pryami zbytky infrastruktury vid ruynuvan' vnaslidok viys'kovoyi ahresiyi rosiyi proty Ukrainy za rik vid pochatku povnomasshtabnoho vtorhnennya. *kse.ua: web-site*. URL: https://kse.ua/wpcontent/uploads/2023/03/UKR_Feb23_FINAL_Damages-Report.pdf (last accessed: 25.09.2023).
11. Statystychna informatsiya. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy : web-site*. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (last accessed: 06.10.2023).
12. Natsional'na systema turystychnoyi statystyky. *Natsional'na turystychna orhanizatsiya Ukrainy: web-site*. URL: https://nto.ua/nsts_analytics_ua.html?locale=en. (last accessed: 06.10. 2023).
13. Podatky vid turystychnoyi haluzi za 2022 rik. *Derzhavne ahent-stvo rozvytku turyzmu: web-site..* URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/u-2022-rocinadhodzhennya-do-derzhbyudzhetu-vidturistichnoyi-galuzi-skorotilisya-mayzhen-31> (last accessed: 06.10. 2023).
14. Charkina T. YU., Zaytseva V. M., Pikulina O. V., Reukova A. O. (2022). Suchasni trendy rozvytku ta novi napryamy turystychnoyi industriyi [Modern

development trends and new directions of the tourism industry]. *Ahrosvit*. № 3. pp. 49–56.

15. Dykan' V. L., Volovel'skaya I.V. (2017). Osobennosty povedenyua potrebyteley v uslovyakh «ékonomyky schast'ya» [Features of consumer behavior in the conditions of the "happiness economy"].

Bulletin of Economics of Transport and Industry. № 60. pp. 11-17.

16. Turystychna haluz' pid chas viyny: suchasnyy stan ta perspektyvy. *My-Ukrayina* : web-site. URL: <https://weukraine.tv/turystychna-galuz-pidchas> (last accessed: 06.10.2023)